

آموزه ۱۳: داستان گردآفرید

بازیگران داستان: گژدهم: فرمانروای دژ، گردآفرید: دختر گژدهم، سهراب: پور رستم، هجیر: فرمانده دژ

۱- چو آگاه شد دختر گژدهم / که سالار آن انجمن گشت کم

قلمرو زبانی: گژدهم: فرمانروای دژ / سالار: سردار، سپهسالار، آن که دارای شغلی بزرگ و منصبی رفیع باشد، فرمانده دژ، منظور هجیر / **قلمرو ادبی:** گشت کم: کنایه از «در بند افتادن» / قالب: مثنوی / وزن: فعول فعول فعل (رشته انسانی)

بازگردانی: هنگامی که دختر گژدهم آگاه شد که سالار آن گروه (هجیر) در بند افتاد.

۲- زنی بود برسان گردی سوار / همیشه به جنگ اندرون نامدار

قلمرو زبانی: برسان: به مانند / گرد: پهلوان، دلیر / سوار: سوارکار / اندرون: در / به جنگ اندرون: دو حرف اضافه برای یک متمم / نامدار: سرشناس / **قلمرو ادبی:** زنی بود برسان گردی سوار: تشبیه / واج آرای: «ر» **بازگردانی:** زنی همچون پهلوانی سوارکار بود و همیشه در جنگ‌آوری سرشناس.

۳- کجا نام او بود گردآفرید / زمانه ز مادر چنین ناویرد

قلمرو زبانی: کجا: که / مرجع او: زن / گردآفرید: دخت گژدهم / ناویرد: نیاورد / **قلمرو ادبی:** زمانه: روزگار، جانبخشی / ناویرد: کنایه از «نزداد»

بازگردانی: که نام او گردآفرید بود و روزگار از مادر چنین دختری به وجود نیاورده بود.

۴- چنان ننگش آمد ز کار هجیر / که شد لاله رنگش به کردار قیر

قلمرو زبانی: ننگش آمد: بدش آمد، به او برخورد / هجیر: پهلوان ایرانی / **قلمرو ادبی:** لاله رنگ: تشبیه / به کردار: مانند، ادات تشبیه / اغراق (چهره اش مانند قیر سیاه شد)

بازگردانی: چنان از کار هجیر بدش آمد، که چهره سرخش مانند قیر سیاه شد.

۵- بپوشید درع سواران جنگ / نبود اندر آن کار جای درنگ

قلمرو زبانی: درع: زره، جامه جنگی که از حلقه‌های آهنی سازند / اندر: در / **قلمرو ادبی:** جای درنگ نبود: کنایه از اینکه «وقفه جایز نبود» / واج آرای: «ر»، «د»

بازگردانی: گردآفرید زره سواران جنگجو را بپوشید و در آن کار هیچ توقف را جایز نشمرد.

۶- فرودآمد از دژ به کردار شیر / کمر بر میان بادپایی به زیر

قلمرو زبانی: فرودآمد: پایین آمد / دژ: قلعه / به کردار: به مانند، ادات تشبیه / کمر: کمر بند / میان: کمر / بادپا: اسب تند رونده / **قلمرو ادبی:** کمر بر میان: کنایه از «آماده بودن» / بادپایی به زیر بود: کنایه از این که «سواره بود» / شیر، زیر: جناس ناهمسان

بازگردانی: مانند شیر از دژ پایین آمد، در حالی که کمر بندش را بر کمر بسته و اسبی تیزرو را سوار شده بود.

۷- به پیش سپاه اندر آمد چو گرد / چو رعد خروشان یکی ویله کرد

قلمرو زبانی: پیش: نزد، جلو / اندرآمد: درآمد / چو: مانند، ادات تشبیه / گرد: غبار / رعد: تندر / ویله: صدا، آواز، ناله / ویله کردن: فریاد زدن، نعره زدن، ناله کردن / یکی ویله: ویله ای / **قلمرو ادبی:** خروشان: فریاد زنان، جانبخشی / واژه آرای: چو / گرد، کرد: جناس ناهمسان اختلافی

بازگردانی: او چون غبار به تندی به سپاه رسید و مانند رعد خروشان فریاد زد.

۸- که گردان کدامند و جنگ‌آوران / دلیران و کارآزموده سران

قلمرو زبانی: رجزخوانی / گردان: پهلوانان / جنگ‌آور: جنگجو / **قلمرو ادبی:** کارآزموده: کنایه از «باتجربه» / سران: رؤسا / واج آرایی «ن»، «ا»

بازگردانی: که پهلوانان و جنگ‌آوران و دلیران و فرماندهان کارآزموده کدامند؟

۹- چو سهراب شیراوژن او را بدید / بخندید و لب را به دندان گزید

قلمرو زبانی: چو: چون، هنگامی که / سهراب: پور رستم / شیراوژن: شیرکش، شیرافکن / مرجع «او»: گرد آفرید / گزیدن: نیش زدن، گاز گرفتن (بن ماضی: گزید، بن مضارع: گز) / **قلمرو ادبی:** شیراوژن: کنایه از «بسیار دلاور و قدرتمند» / لب به دندان گزید: کنایه از «شگفت زده شدن» / لب، دندان: تناسب / واج آرایی: «د»

بازگردانی: زمانی که سهراب شیرکش او را دید، بخندید و لبش را با دندان گزید و شگفت زده شد.

۱۰- بیامد دمان پیش گگرد آفرید / چو دخت کمندافگن او را بدید،

قلمرو زبانی: دمان: غرنده، مهیب، هولناک، خروشنده / چو: هنگامی که / دخت: فرزند دختر / کمند افکن: کمند انداز / مرجع او: سهراب / **قلمرو ادبی:** کمندافکن: کنایه از «جنگجو» / موقوف المعانی / واج آرایی: «د»

بازگردانی: غرنده و خشمگین پیش گرد آفرید آمد. هنگامی که دختر جنگجو او را دید،

۱۱- کمان را به زه کرد و بگشاد بر / نبد مرغ را پیش تیرش گذر

قلمرو زبانی: به زه کردن کمان: آماده کردن کمان / زه: چله، ریسمان کمان / بر: پهلو / نبد: نبود (بن ماضی: بُد، بود؛ بن مضارع: بو) / **قلمرو ادبی:** زه، کمان، تیر: تناسب / بگشاد بر: کنایه از «آماده تیراندازی شدن» / مرغ: پرنده / مرغ را پیش تیرش گذر نبود: کنایه از اینکه «بسیار ورزیده و ماهر بود».

بازگردانی: تیر را در چله کمان نهاد و آماده تیراندازی شد. هیچ پرنده ای نمی‌توانست از پیش تیرش گذر کند. (او تیرانداز ورزیده ای بود)

۱۲- به سهراب بر تیر باران گرفت / چپ و راست جنگ سواران گرفت

قلمرو زبانی: به سهراب بر: دو حرف اضافه برای یک متمم / گرفت: آغاز کرد / **قلمرو ادبی:** چپ، راست: تضاد، کنایه از «از هر طرف»

بازگردانی: آغاز به تیر باران سهراب کرد. از چپ و راست با سوارکاران آغاز به جنگ کرد.

۱۳- نگه کرد سهراب و آمدش ننگ / برآشفت و تیز اندر آمد به جنگ

قلمرو زبانی: آمدش ننگ: کنایه از اینکه «به او برخورد» / برآشفت: خشمگین شد / تیز: تند / **قلمرو ادبی:** ننگ، جنگ: جناس ناهمسان

بازگردانی: سهراب نگاه کرد و بدش آمد. خشمگین شد و به تندی به جنگ درآمد.

۱۴- چو سهراب را دید گگرد آفرید / که برسان آتش همی بردمید،

قلمرو زبانی: برسان: به مانند، ادات تشبیه / همی بردمید: می‌دمید، می‌غرید، می‌خروشید، برمی‌خاست / موقوف المعانی / **قلمرو ادبی:** برسان ... بردمید: تشبیه / واج آرایی «د»

بازگردانی: زمانی که گردآفرید سهراب را دید، که مانند آتش می‌خروشید،

۱۵- سر نیزه را سوی سهراب کرد / عنان و سنان را پر از تاب کرد

قلمرو زبانی: عنان: افسار، دهانه / سنان: سرنیزه، تیزی هر چیز / **قلمرو ادبی:** عنان، سنان: جناس ناهمسان / سرنیزه، سنان: تناسب / واج آرایی: «س»، «ن» / تاب: چرخ و پیچ که در طناب و کمند و زلف می‌باشد، پیچ و شکن، در این بیت به معنی شور و هیجان است / پر از تاب کرد: پیچ و تاب داد

بازگردانی: سر نیزه را سوی سهراب گرفت و افسار و سرنیزه را پیچ و تاب داد (نشان داد که شور و هیجان جنگ دارد).

۱۶- برآشفت سهراب و شد چون پلنگ / چو بدخواه او چاره گرد به جنگ

قلمرو زبانی: برآشفت: خشمگین شد / بُد: بود (بن ماضی: بُد، بود؛ بن مضارع: بو) / بدخواه: دشمن، بداندیش / چاره گر: کسی که با حيله و تدبیر کارها را بسامان کند؛ مدبّر/ **قلمرو ادبی:** چون پلنگ: تشبیه / چون، چو: جناس

بازگردانی: سهراب خشمگین شد و مانند پلنگ شد. زیرا دشمن او در جنگ حيله گر و مدبّر بود.

۱۷- بزد بر کمر بند گردآفرید / زره بر پرش یک به یک بردرید

قلمرو زبانی: زره: جامه ای جنگی دارای آستین کوتاه و مرکب از حلقه‌های ریز فولادی که آن را به هنگام جنگ بر روی لباس‌های دیگر می‌پوشند / بر: پهلو / یک به یک: تک تک / بردریدن: پاره کردن / **قلمرو ادبی:** بر، بر: جناس همسان / واج آرای «ب» / واژه آرای: یک، بر

بازگردانی: سهراب بر کمر بند گردآفرید نیزه زد و زره را از تن گردآفرید یک به یک جدا کرد.

۱۸- چو بر زین بپیچید گرد آفرید / یکی تیغ تیز از میان برکشید

قلمرو زبانی: تیغ: شمشیر / یکی تیغ: تیغی/ برکشید: بیرون آورد / میان: کمر / **قلمرو ادبی:** تیغ، تیز: جناس

بازگردانی: زمانی که گردآفرید بر زین بپیچید، شمشیری تیز از کمر بندش بیرون کشید.

۱۹- بزد نیزه او به دو نیم کرد / نشست از بر اسب و برخاست گرد

قلمرو زبانی: مرجع او: گردآفرید / **قلمرو ادبی:** گرد برخاست: کنایه از این که «اسب را تازاند» / کرد، گرد: جناس ناهمسان

بازگردانی: بزد و نیزه سهراب را به دو نیم کرد. بر اسب نشست و گرد برخاست.

۲۰- به آورد با او بسنده نبود / بپیچید از روی و برگاشت زود

قلمرو زبانی: آورد: جنگ، نبرد، کارزار / مرجع او: سهراب / بسنده: سزاوار، شایسته، کافی، کامل / بسنده بودن با چیزی: توانایی مقابله داشتن/ بسنده نبود: حریفش نمی‌شد / برگاشت: برگرداند / **قلمرو ادبی:** روی برگاشت: کنایه از «عقب نشینی و فرارکرد»

بازگردانی: گردآفرید در جنگ حریف سهراب نمی‌شد، برای همین بپیچید و زود از او روی برگرداند و گریخت.

۲۱- سپهبد عنان اژدها را سپرد / به خشم از جهان روشنایی ببرد

قلمرو زبانی: سپهبد: فرمانده سپاه، منظور سهراب / عنان: افسار، دهانه / اژدها: مار بزرگ / **قلمرو ادبی:** عنان سپردن: کنایه از اختیار را به اسب دادن / اژدها: استعاره از اسب / از جهان روشنایی بردن: اغراق، کنایه از تیره کردن

بازگردانی: سپهبد افسار را به اسبش سپرد و با خشم روشنایی جهان را ببرد.

۲۲- چو آمد خروشان به تنگ اندرش / بجنبید و برداشت خود از سرش

قلمرو زبانی: خروشان: فریادزنان / به تنگ اندر: دو حرف اضافه برای یک متمم / به تنگ اندر آمد: نزدیک شد / بجنبید: تکان خورد / خود: کلاهخود، ترگ / اندرش: جابجایی ضمیر / مرجع «اندرش» و «سرش»: گردآفرید / **قلمرو ادبی:** واج آرای «ش»

بازگردانی: هنگامی که فریادزنان به نزدیکش آمد، تکانی خورد و کلاهخود را از سرش برداشت.

۲۳- رها شد ز بند زره موی اوی / درفشان چو خورشید شد روی اوی

قلمرو زبانی: زره: جامه جنگی / بند: ریسمان / درفشان: درخشان / چو: مانند، ادات تشبیه / مرجع ضمیر «او»: گردآفرید / **قلمرو ادبی:** موی، روی، اوی: جناس ناهمسان / شد: تکرار / چو خورشید... اوی: تشبیه / واج آرای «ش»، «ر»

بازگردانی: موی گردآفرید از بند زره رها شد و روی او که همانند خورشید بود درخشید.

۲۴- بدانتست سهراب کاو دخترست / سر و موی او از در افسرست

قلمرو زبانی: بدانتست: فهمید / کاو: که او / از در: مناسب / افسر: تاج، دیهیم، کلاه پادشاهی / **قلمرو ادبی:** از در افسر: کنایه از «مناسب برای جنگ نیست» / سر، موی، افسر: تناسب / واج آرای: «ر»

بازگردانی: سهراب فهمید که او دخترست. سر و موی او مناسب برای تاج است نه میدان رزم.

۲۵- شگفت آمدش گفت از ایران سپاه / چنین دختر آید به آوردگاه

قلمرو زبانی: شگفت آمد: تعجب کرد / ایران سپاه: ترکیب اضافی وارون / آوردگاه: میدان نبرد / **قلمرو ادبی:** چنین دختر آید به آوردگاه: کنایه

بازگردانی: سهراب شگفت زده شد و گفت از سپاه ایران چنین دختر دلاوری به میدان جنگ می‌آید.

۲۶- ز فتراک بگشود پیچان کمند / بینداخت و آمد میانش به بند

قلمرو زبانی: فتراک: ترک بند، تسمه و دوالی که از عقب زین اسب می‌آویزند و با آن چیزی را به ترک می‌بندند / پیچان کمند: کمند پیچان، ترکیب وصفی وارون / میان: کمر / بند: ریسمان / **قلمرو ادبی:** واج آرای: «د»، «ن»

بازگردانی: او از ترک بند خود کمند پیچانش را باز کرد و آن را انداخت و کمر گردآفرید را در بند آورد.

۲۷- بدو گفت کز من رهایی مجوی / چرا جنگ جویی تو ای ماه روی

قلمرو زبانی: بدو: به او / رهایی: آزادی / مجوی: خواه (بن ماضی: جست؛ بن مضارع: جو) / **قلمرو ادبی:** ماه روی: تشبیه، منظور گردآفرید / مجوی، جویی: اشتقاق (رشته انسانی) / واج آرای: «ی»

بازگردانی: سهراب به گردآفرید گفت که از من رهایی نخواه. ای زیبایی چرا تو به دنبال جنگی.

۲۸- نیامد به دامم به سان تو گور / ز چنگم رهایی نیابی مشور

قلمرو زبانی: گور: گورخر / مشور: تقلا نکن / به سان: مانند، ادات تشبیه / **قلمرو ادبی:** به دام آمدن: کنایه از «در بند افتادن، اسیر شدن» / به سان تو گور: تشبیه

بازگردانی: همانند تو گوری به دام من نیفتاده است. از چنگم رهایی نمی‌یابی. تقلا نکن.

۲۹- بدانتست کاویخت گردآفرید / مر آن را جز از چاره درمان ندید

قلمرو زبانی: بدانتست: فهمید / آویخت: در بند افتاد، گرفتار شد (بن ماضی: آویخت، بن مضارع: آویز) / چاره: تدبیر، فریب و نیرنگ / درمان: راه کار

بازگردانی: گردآفرید فهمید که در بند افتاده است و چاره کار را فقط در نیرنگ دید.

۳۰- بدو روی بنمود و گفت ای دلیر / میان دلیران به کسردار شیر

قلمرو زبانی: بدو: به او مرجع آن «سهراب» / دلیر: دلاور / به کردار: همانند، ادات تشبیه / موقوف المعانی / **قلمرو ادبی:** میان ... شیر: تشبیه

بازگردانی: گردآفرین به سهراب رویش را گردانید و گفت ای دلیری که میان دلیران همچون شیری،

۳۱- دو لشکر نظاره برین جنگ ما / برین گرز و شمشیر و آهنگ ما

قلمرو زبانی: دو لشکر: منظور لشکر ایران و توران / نظاره: تماشاگر، بیننده / گرز: چماق / آهنگ: همت و قصد / **قلمرو ادبی:** لشکر، جنگ، گرز، شمشیر: تناسب / واژه آرای: برین / واج آرای: «ر».

بازگردانی: دو لشکر به این جنگ و گرز و شمشیر و قصد و همت ما نگاه می‌کنند.

۳۲- کنون من گشایم چنین روی و موی / سپاه تو گردد پر از گفت‌وگوی

قلمرو ادبی: گشودن: باز کردن (بن ماضی: گشود؛ بن مضارع: گشا) / روی، موی: تناسب، جناس ناهمسان / پر از گفتگو گردیدن: کنایه از غیبت کردن، حرف درآوردن / واج آرای: «گ» و «و»

بازگردانی: اکنون من روی و مویم را می‌گشایم، تا همه بفهمند که من دخترم و این کار سبب می‌شود سپاهیان تو درباره تو بد بگویند.

۳۳- که با دختری او به دشت نبرد / بدین سان به ابر اندر آورد گرد

قلمرو زبانی: بدین سان: به این گونه / **قلمرو ادبی:** گرد به ابر اندرآوردن: عراق، کنایه از «گرم نبرد شدن»
بازگردانی: سپاهیان می‌گویند سهراب با دختری در میدان نبرد جنگید و به سختی با او گرم پیکار شده است. (این کار آبروی تو را می‌برد)

۳۴- کنون لشکر و دژ به فرمان توست / نباید برین آشتی جنگ جست

قلمرو زبانی: کنون: اکنون / دژ: قلعه / توست: تو است / **قلمرو ادبی:** آشتی، جنگ: تضاد / توست، جست: جناس ناهمسان (از نظر آوایی) / جستن: طلب کردن، جستجو کردن (بن ماضی: جست، بن مضارع: جو)
بازگردانی: اکنون لشکر و دژ به فرمان تو است؛ برای همین نباید با این سازش ما در پی جنگ باشی.

۳۵- عنان را بیچید گرد آفرید / سمند سرافراز بر دژ کشید

قلمرو زبانی: عنان: افسار، دهانه / سمند: اسبی که رنگش مایل به زردی باشد، زرده (در متن درس مطلق اسب مورد نظر است) / سرافراز: مایه افتخار / **قلمرو ادبی:** عنان را بیچیدن: کنایه از برگشتن / عنان، سمند: تناسب / واج آرای: «د»

بازگردانی: گردآفرید افسار اسب را بیچاند و اسب سرافرازش را به سوی دژ راند.

۳۶- همی‌رفت و سهراب با او به هم / بیامد به درگاه دژ گزدهم

قلمرو زبانی: همی‌رفت: رفت / به هم: با همدیگر / درگاه: جلوی در، آستانه / گزدهم: پدر گردآفرید.

بازگردانی: سهراب و گردآفرید با همدیگر رفتند. گزدهم نیز جلوی دروازه دژ آمد.

۳۷- در باره بگشاد گرد آفرید / تن خسته و بسته بر دژ کشید

قلمرو زبانی: باره: بارو، دیوار قلعه، حصار / خسته: زخمی، افگار / بسته: در بند افتاده / **قلمرو ادبی:** خسته، بسته: جناس ناهمسان. / باره: مجاز از «دژ»

بازگردانی: گرد آفرید در دژ را بازکرد و تن زخمی و بسته اش را به درون دژ کشانید.

۳۸- در دژ بیستند و غمگین شدند / پر از غم دل و دیده خونین شدند

قلمرو زبانی: در: دروازه / دیده: چشم / **قلمرو ادبی:** دیده خونین: کنایه از «اندوهگین» / دل، دیده: تناسب / واج آرای: «د»

بازگردانی: در دژ را بستند و ناراحت شدند. دلشان پر از غم بود و از غم چشمشان خونین.

۳۹- ز آزار گـردآفرید و هجیر / پر از درد بودند برنا و پیر

قلمرو زبانی: آزار: آزردن شدن، رنجش / برنا: بالغ، جوان / **قلمرو ادبی:** برنا، پیر: تضاد / واج آرای: «ر» / برنا و پیر: کنایه از همه / واج آرای: «ر»

بازگردانی: جوان و پیر به خاطر شکست گردآفرید و هجیر دردمند و غمگین بودند.

۴۰- بگفتند کای نیکدل شیرزن / پر از غم بد از تو دل انجمن

قلمرو زبانی: منظور از شیرزن: گردآفرید / شیرزن: تشبیه / بد: بود / **قلمرو ادبی:** انجمن: مجاز از مردم، انجمنیان / واژه آرای: دل

بازگردانی: مردم گفتند که ای زن دلاور و نیکدل، دل مردم از تو پر از غم و اندوه شد.

۴۱- که هم رزم جستی هم افسون و رنگ / نیامد ز کار تو بر دوده ننگ

قلمرو زبانی: رزم جستن: جنگیدن / افسون: حيله کردن، سحر کردن، جادو کردن / رنگ: نیرنگ و فریب / دوده: دودمان، خاندان، طایفه / ننگ آمدن: شرمند شدن، بی آبرویی

بازگردانی: زیرا که تو هم جنگیدی هم فریب و نیرنگ به کار بستی. از کار تو خاندان ما شرمگین نشد.

۴۲- بخندید بسیار گرد آفرید / به باره برآمد سپه بنگرید

قلمرو زبانی: به: از / باره: بارو، دیوار دژ، حصار / برآمد: بالا رفت / نگرستن: به: نگاه کردن (بن ماضی): نگرستن، بن مضارع: نگر / واج آرای: «د»

بازگردانی: گرد آفرید بسیار خندید و به بالای دیوار دژ رفت و سپاه را نگاه کرد.

۴۳- چو سهراب را دید بر پشت زین / چنین گفت کای شاه ترکان چین

قلمرو زبانی: چو: هنگامی که / کای: که ای / شاه ترکان چین: منظور سهراب است / **قلمرو ادبی:** بر پشت زین: کنایه از «سوار اسب»

بازگردانی: هنگامی که گرد آفرید سهراب را بر پشت زین دید، گفت که ای شاه ترکان چین،

۴۴- چرا رنجه گشتی کنون بازگرد / هم از آمدن هم ز دشت نبرد

قلمرو زبانی: رنجه گشتن: رنجیدن / کنون: اکنون / **قلمرو ادبی:** واج آرای: «ن» / گشتی، بازگرد: همیشگی (رشته انسانی)

بازگردانی: چرا خودت را خسته می‌کنی. اکنون هم از آمدن به ایران هم از دشت نبرد منصرف شو.

۴۵- تو را بهتر آید که فرمان کنی / رخ نامور سوی توران کنی

قلمرو ادبی: تو را: برای تو / آید: می‌شود (بن ماضی: آمد، بن مضارع: آ) / فرمان کردن: اطاعت کردن / رخ: چهره / نامور: سرشناس / **قلمرو ادبی:** رخ سوی توران کردن: کنایه از «بازگشتن»

بازگردانی: بهتر است که اطاعت کنی و چهره سرشناست را به سوی توران کنی و بازگردی.

۴۶- نباشی بس ایمن به بازوی خویش / خورد گاو نادان ز پهلوی خویش

قلمرو زبانی: بس: بسیار / **قلمرو ادبی:** بازو: مجاز از «نیرو و توان» / خورد گاو نادان ز پهلوی خویش: ارسال المثل، (انسان نادان خودش به خودش زیان می‌رساند.) / بازو، پهلوی: تناسب / خویش: ردیف

بازگردانی: ایمن به زور و نیرو خودت نباش. گاو نادان از پهلوی خودش می‌خورد.

پیام: انسان نادان خودش به خودش زیان می‌رساند.

حماسه: در لغت به معنای دلاوری و شجاعت است و در اصطلاح، شعری است داستانی با زمینه قهرمانی، قومی و ملی که حوادثی خارق العاده در آن روی می‌دهد.

زمینه‌های حماسه: ۱- داستانی و روایی ۲- قهرمانی ۳- خرق عادت (شگفت آوری) ۴- ملی

زمینه داستانی حماسه

یکی از ویژگی‌های حماسه، داستانی بودن آن است بنابراین حماسه را می‌توان مجموعه‌ای از حوادث دانست.

زمینه قهرمانی حماسه

بیشترین موضوع حماسه را اشخاص و حوادث تشکیل می‌دهند و وظیفه شاعر حماسی آن است که تصویرساز انسان‌هایی باشد که هم از نظر نیروی مادی ممتازند و هم از لحاظ نیروی معنوی، قهرمانان حماسه، مانند "رستم" در شاهنامه.

زمینه حماسی ملی

حوادث قهرمانی که به منزله تاریخ خیالی یک ملت است در بستری از واقعیات جریان دارند. واقعیاتی که ویژگی‌های اخلاقی نظام اجتماعی، زندگی سیاسی و عقاید آن جامعه را در مسائل فکری و مذهبی در برمی‌گیرد.

زمینه خرق عادت (شگفت آوری)

از دیگر شرایط حماسه، جریان یافتن حوادثی است که با منطق و تجربه علمی سازگاری ندارد. در هر حماسه‌ای، رویدادهای غیرطبیعی و بیرون از نظام عادت دیده می‌شود که تنها از رهگذر عقاید دینی عصر خود، توجیه پذیر هستند.

آموزه ۱۳ شعر خوانی: دلیران و مردان ایران زمین

۱- چو هنگامه آزمون تازه شد / دگرباره ایران پرآوازه شد

قلمرو زبانی: چو: هنگامه: که / هنگامه: زمان، غوغا / تازه شد: تجدید شد، دوباره فرار سید / دگرباره: بار دیگر / پرآوازه: مشهور، نامی / **قلمرو ادبی:** قالب: مثنوی / وزن: فعول فعول فعل (رشته انسانی)

بازگردانی: هنگامی که زمان آزمایش و امتحان فرا رسید، بار دیگر نام ایران مشهور شد.

۲- از این خطّه نغز پدram پاک / و زین خاک جان پرور تابناک

قلمرو زبانی: خطّه: سرزمین / نغز: عالی / پدram: سرسبز و خرم / موقوف المعانی / **قلمرو ادبی:** خاک: مجاز از سرزمین / تابناک: درخشان.

بازگردانی: از این سرزمین عالی، شاد و پاک، که سرزمین جان پرور و درخشان است،

۳- از این مرز فرخنده مردخیز / کنام پلنگان دشمن ستیز

قلمرو زبانی: فرخنده: مبارک / مردخیز: دلاورپرور / کنام: لانه / ستیز: جنگ / دشمن ستیز: صفت فاعلی کوتاه، دشمن ستیزنده / موقوف المعانی / **قلمرو ادبی:** مرز: مجاز از کشور / پلنگ: استعاره از دلاور

بازگردانی: از این کشور مبارک و دلاورپرور که محل زندگی دلاوران همچون پلنگ و دشمن ستیز است،

۴- دگر ره چنان شد هنر آشکار / کز آن خیره شد دیده روزگار

قلمرو زبانی: ره: باره / هنر: فضیلت / خیره: متحیر، سرگشته / دیده: چشم / **قلمرو ادبی:** دیده روزگار: جانبخشی (استعاره پنهان).

بازگردانی: بار دیگر چنان فضیلت و هنر آشکار شد که چشم روزگار از فضیلت این دلاوران متحیر ماند.

۵- دلیران و مردان ایران زمین / هژیران جنگ آور روز کین،

قلمرو زبانی: زمین: سرزمین / هژیر: خوب، پسندیده؛ چابک، چالاک / جنگ آور: جنگجو / کین: انتقام / موقوف المعانی / **قلمرو ادبی:** روز کین: کنایه از روز جنگ و نبرد / واج آرایبی: «ن»

بازگردانی: دلاوران و مردان ایران زمین که هوشیارند و در میدان جنگ، جنگجو،

۶- خروشان و جوشان به کردار موج / فراز آمدند از کران فوج فوج

قلمرو زبانی: خروشان: فریاد زنان / جوشان: کنایه از پر خشم / به کردار: به مانند، ادات تشبیه / فراز آمدن: نزدیک آمدن، رسیدن / کران: افق، کناره و گوشه / فوج: دسته، گروه / **قلمرو ادبی:** فوج، موج: جناس ناهمسان / واج آرایبی «ر» / واژه آرایبی: فوج.

بازگردانی: فریاد زنان و پرخشم همانند موج دریا دسته دسته از افق به دشمن نزدیک شدند.

۷- به مردی به میدان نهادند روی / جهان شد از ایشان پر از گفتگو

قلمرو زبانی: به مردی: با مردانگی / **قلمرو ادبی:** روی نهادن: روی کردن، کنایه از رفتن / جهان: مجاز از مردم جهان / پر از گفتگو شدن: کنایه از ستودن، نامی شدن / واج آرایبی: «ن»

بازگردانی: با مردانگی به میدان جنگ رفتند و مردم جهان ایشان را بسیار ستودند و ایشان بسیار سرشناس گشتند.

۸- که اینان ز آب و گل دیگرند / نگهبان دین حافظ کشورند

قلمرو زبانی: حافظ: نگاهدارنده / **قلمرو ادبی:** آب و گل: مجاز از سرشت، تلمیح به داستان آفرینش / واج آرایبی: «ن»

بازگردانی: این دلاوران سرشت و ذاتشان با ما تفاوت دارد. ایشان نگاهبان دین اسلام و نگهدارنده کشور ایرانند.

۹- بداندیشش را آتش خرمن اند / خدنگی گران بر دل دشمن اند

قلمرو زبانی: را در «بداندیشش را»: اضافه گسسته «آتش خرمن بداندیش» / بداندیش: دشمن / خرمن: توده‌های غله / خدنگ: درختی است بسیار سخت که از چوب آن نیزه و تیره می‌سازند / گران: پر وزن / **قلمرو ادبی:** بداندیشش را ... : تشبیه «ایشان مانند آتش، هستی دشمن را نابود می‌کنند» / خرمن: استعاره از هستی دشمنان / خدنگ: مجاز از تیر / خدنگی گران ... تشبیه، مانند تیری بر دل دشمن می‌نشینند / واج آرایبی: «ن»

بازگردانی: ایشان نابودکننده هستی دشمن هستند و مانند تیری بر دل بدخواهانشان می‌نشینند.

۱۰- ز کس جز خداوندشان بیم نیست / به فرهنگشان حرف تسلیم نیست

قلمرو زبانی: بیم: ترس / به: در / فرهنگ: واژه نامه / **قلمرو ادبی:** به فرهنگشان حرف تسلیم نیست: کنایه از این که «هیچگاه به دشمن تسلیم نمی‌شوند». / واج آرایبی: «ن»

بازگردانی: ایشان جز خداوند از کسی نمی‌هراسند و هیچ‌گاه به دشمن تسلیم نمی‌شوند.

۱۱- فلک در شگفتی ز عزم شماسست / ملک آفرین گوی رزم شماسست

قلمرو زبانی: فلک: گردون، آسمان / عزم: اراده و همت / مَلک: فرشته (شبه هماوا؛ مَلک: شاه، مُلک: فرمانروایی، مَلک: زمین) / رزم: جنگ / **قلمرو ادبی:** فلک در ... : جانبخشی / فلک، ملک؛ عزم، رزم: جناس ناهمسان. / عزم، رزم: قافیة؛ شماسست: ردیف

بازگردانی: آسمان از همت و اراده شما شگفت زده شده است. فرشته جنگ و جنگ‌آوری شما را می‌ستاید.

۱۲- شما را چو باور به یزدان بود / هم او مر شما را نگهبان بود

قلمرو زبانی: را: نشانه دارندگی و مالکیت / یزدان: خدا / **قلمرو ادبی:** واژه آرایبی: شما، بود / واج آرایبی: «ا»

بازگردانی: چون شما به خداوند باور و اعتقاد دارید، هم از شما نگاهبانی خواهد کرد.

محمود شاهرخی (جذبه)